

Ingen fest utan Blås-Franken

Under flera årtionden kunde inte en större fest hållas i Lagundabygden utan "Blås-Franken" och hans klarinett. Ofta fick man ordna festerna efter när han hade tid att vara med och spela.

Blås-Franken var vida berömd och även ofta engagerad i huvudstaden. Han var en mycket originell person men fick inte alltid så stor förståelse. August Ferdinand Frank var född i Vängsta i Hjärsta socken, en mil öster om Örsundsbro. Han levde mellan 1855 och 1937, blev således 82 år gammal.

Han betraktades som den siste store klarinettblåsaren i trakten. Sin storhetstid hade han under årtiondena kring sekelskiftet. Klarinetten var något av ett nationalinstrument för sydvästra Uppland, ungefär som nyckelharpan i Norduppland. Tyvärr drog traditionen ut. Dragspelet och jazzen slog ut klarinetter och fioler på 1920-talet.

Att Frank var en färgstark person råder inget tvivel om. Han hade sitt speciella sätt att hålla klarinetten i skick under spelningar. Instrumentet torkade ofta och de flesta klarinettblåsare hällde vatten i instrumenten innan de skulle spela, så att träet svällde och det blev tätt. Vanligt vatten dög dock inte åt Frank. - Brännvin ska det vara! Först ska Svarten (klarinetten) ha en sup och sen ska jag ha en, brukade han säga. Det visste arrangörerna och såg till att ha litet brännvin till den färgstarke spelmannen. När han blev törstig så skylldes han gärna på klarinetten efter någon timmes spelande. Då behövde han själv ett "järn". Ibland slutade han spela mitt i en dans och sade:

- Stå still och håll takten tills Svarten fått sig en jävil, så ska vi snart vara igång igen.....

Nog var han lite törstig av sig men det var många som var det - inte minst dåtida spelmän. Franken var framför allt en mycket skicklig spelman. Idag finns inte så många som minns honom som spelman men för tioålet år sedan intervjuade vi flera nu bortgångna äldre ortsbor.

- Han var underbar till att spela, och så rolig sedan. Nästan allt han blev roligt, så det var mycket hög stämning jämt

när han spelade på danserna. Han hade nog varit revyaktör om han levte idag, sa Evert Taxén, vars far, Evert Vilhelm Taxén också spelade klarinett, ofta tillsammans med Frank.

Frank deltog med framgång i många spelmanstävlingar, som var mycket vanliga i seklets början. Ofta spelade han på Skansen, bl a på Anders Zorns stora spelmansstämor, Franken framstår alltså som Lagundabygdens störste spelman och fanns i centrum när Mickelsmässarrangörerna för en tid sedan valt att visa en dokumentation om de gamla spelmännen och deras musik samt gamla musikinstrument i en utställning i tingshusalen i Örsundsbro i september.

Franken var son till frälsebonden Carl Gustaf Carlsson i Hjärsta. Denne var också spelman men höll sig till fiolen. Pappan dog när August var åtta år. Det dröjde tills han blev 14 innan han själv blev

Det var många som spelade klarinett i hembygden. så han fick flera tillfällen att prova på detta instrument. När han tjänade som dräng i 17 - årsåldern hos före detta musik-fanjunkare Gedin i Härnevi, så fick han lära sig ordentligt av husbonden. Senare tjänade han också som dräng hos den dåtida kände klarinettisten Carl Hejsman i Torstuna. Denne hade, liksom Gedin, tjänstgjort vid Göta Livgarde i Stockholm.

Frank själv hamnade också inom den militära banan så småningom. Han blev dragon och kunde därmed också tjäna extrapengar som klarinettblåsare. Sitt dragontorp hade han i Skarpåsen i Fittja, som är grannsocken till Hjärsta. Torpet lydde under Sjöo slott. När dragonerna avskaffades försörjde han sig som småbonde eller torpare.

Först hade han ett torp i Hjärsta och strax efter sekelskiftet arrenderade han Hjärsta prästgård på 30 tunnland jord. Intresset för klarinetten var dock större än det för jordbruket och det var mest hans hustru Selma, hemma på gården. 1921 flyttade han till en stuga i Hjärstaby, som finns kvar än idag.

Han spelade under hela 1920-talet även om konkurrensen blev allt hårdare från handklaver, modernare dragspel och inte minst jazzmusiken som gjort sitt intåg även på landsbygdens danser.

Att klarinetten betraktades som ett förlegat instrument fick han också uppleva vid en skyttefest i Hjärsta där han spelade tillsammans med Clas Wilhelm Taxén. Det blev aldrig någon riktig fart, vare sig man spelade polskor eller valser. När en yngling klämde i med en modernare låt på handklaver så fylldes hela dansbanan. Då tog gubbarna sina klarinetter, gick hem och drack varsin kaffekask och sade inga vackra ord om den moderna musiken.

Själv kunde Franken inte skriva eller läsa noter men landsmålsarkivet hann dock teckna ner hela 115 låtar efter Frank. En del hade han komponerat själv. Även om det inte blev några riktiga efterföljare till Frank i Lagundabygden så har en sentida klarinettist, Erik Strand i Grillby, ägnat Franken ett visst intresse och spelat en del låtar som nedtecknats efter honom.

Göran Palm

Red.anm.: August Ferdinand Frank och Selma Charlotta Johansson flyttade 1929 till Fagerdal i Yttergrans församling och de dog där 1937 resp. 1945. De hade inga barn.

Texten ovan är från Upplandsspelmannen nr 2 1991 och är skriven av Göran Palm.

Bilden av Franken är en del av ett foto från Spelmannstävlingarna i Uppsala 1912 där han vann 1:a-pris (vilket han även gjorde 1909).

Det finns artiklar om Franken även i nr 1 1976 och nr 4 1981.